

Mobilni telefon v vsakdanu mladih v Republici Srbiji

Prejeto 5. 6. 2019 / Sprejeto 13. 9. 2019

Znanstveni prispevek

UDK 37-053.6:621.395.6

KLJUČNE BESEDE: mobilni telefon, mediji, vzgoja za medije

POVZETEK – Mobilni telefon je del standardne medijske opreme mladih. Za mlade je tudi pomemben posrednik, saj predstavlja sredstvo za: komunikacijo, načrtovanje vsakdana s prijatelji in družino, zabavo, samopredstavitev. Mobilni telefon je del zasebnega prostora in individualnosti, ki se izraža s posameznimi simboli in zvočnimi melodijami. Včasih mladi uporabljajo mobilni telefon kot dnevnik s slikami najboljših prijateljev, za najboljše spomine, hkrati pa nudi priložnost, da smo z njim v stiku z drugimi. V sodobni družbi se pomembnost kroga prijateljev mladih z uporabo mobilnih telefonov povečuje. Tako ni samo statusni simbol v smislu posedovanja in tehničnih zmožnosti, temveč ima osrednje mesto pri prepoznavanju in simbolni predstavitvi pripadnosti krogu prijateljev. Nove tehnične možnosti zagotavljajo tudi priložnost za njihovo zlorabo. Tako je uporaba mobilnih telefonov hitro postala fokus analiziranja javnosti s poročili o posnetkih nasilja in pornografskih posnetkih, ki se preko spleta prenašajo iz telefona v telefon.

Received 5. 6. 2019 / Accepted 13. 9. 2019

Scientific article

UDC 37-053.6:621.395.6

KEY WORDS: mobile phone, media, media pedagogy

ABSTRACT – Today, a mobile phone belongs to the standard media equipment of young people. For them, it is an important mediator, which performs a variety of functions: communication, planning of the daily life with friends and family, fun, and self-presentation. The mobile phone is a part of private space and individuality, which is expressed with individual symbols and acoustic tones. Sometimes, young people use it as a diary with photos of their best friends and for the best memories; moreover, the mobile phone enables us to come in contact with everyone. In modern society, the significance of friends' circle for young people is increasing with the use of mobile phones. Mobile phone is not only a status symbol in terms of possession and technical capabilities, but also takes up central position in recognizing and symbolic presentation of belonging to one circle of friends. New technical options provide the opportunity for their misuse as well. In that sense, the use of mobile phones has quickly come to the focus of the public analysis in the reports in video clips of violence, and porn clips, which have been downloaded from phone to phone over the internet.

1 Uvod

Mobilni telefon je samo jedna od mnogobrojnih vrsta mobilnih uređaja koji prolazi kroz stalne, brze razvojne i inovativne tehnološke promene. Razvoj mobilnih telefona uslovljen je razvojem generalno tehnologije komunikacije, kompjutera i interneta. Iako izgledaju slično, mobilni uređaji nisu isto što i mobilni telefoni. U mobilne uređaje ubrajamo: »obične« mobilne telefone sa fabričkim softverom (tzv. feature phones), tablet računare (tablets) sa ili bez mogućnosti korišćenja SIM kartice i pristupa mobilnoj mreži, mp3 player-e, smartwatch-eve, prenosne konzole za igre, itd. U ovom radu bavimo se mobilnim uređajima koje danas zovemo »pametni« – pametni telefoni (smartphones), ajpodovi (ipads) – koji su poslednjih godina preuzeli primat na glo-

balnom tržištu (GSMA 2016; 2015) i koji imaju mogućnost instalacije i komunikacije putem mobilnih aplikacija.

Širenjem mobilnog telefona desila se revolucija elektronske komunikacije. Telefon više nije u predsooblju pored kaputa, već je postao naš stalni pratilac i utiče na svakodnevni život. Značaj mobilnog se nije učvrstio samo kao posed, već i time što zauzima važno mesto u životima mladih. Mobilni ne služi prvenstveno telefoniranju, koristiti mobilni znači pisati i čitati kratke poruke, ali mladi ga podjednako koriste kao budilnik, igrice, internet. Pošto izuzetno mnogo vremena mladi provode koristeći mobilne telefone i od njih se ne razdvajaju, nazivaju se često »generacijom koja se koristi palčevima« (thumb generation) ili »plemenom palca« (thumb tribe) (Cately, 2015, str. 114).

Koje sve funkcije u svakodnevici mladih imaju tzv. pametni telefoni, kako ih mladi upotrebljavaju, čemu sve oni mogu da posluže? Da li se u modernom društvu značaj kruga prijatelja za mlade povećava upotrebom mobilnog telefona? Koliko mobilni telefon danas reflektuje socijalne kategorije, prestiž, a koliko je u funkciji socijalnog povezivanja, komunikacije, učenja ...

1.1 Socijalna funkcija mobilnih telefona

Socijalnu funkciju telefona ilustrovaćemo kratkim pasusom koji sadrži sledeći monolog:

»Pospremio sam svoje papire u fioku, složio pribor za pisanje, uzeo krpicu za prašinu i obrisao staklo, a potom telefon (...). Niko me ne bi nazvao. Sada ne, ne u ovom trenutku. Verovatno nikad. Odložio sam krpicu, složio je sa svom prašinom u njoj, naslonio se i sedeo, nisam pušio, ne, ni razmišljao. Bio sam prazan. (...) Tad sam se primakao telefonu i izabrao broj Mevis Veld. Zvonilo je i zvonilo. Devet puta. To je puno, Marlou. Za tebe verovatno nema nikog kod kuće. Spustio sam slušalicu. Koga bi sad mogao da nazoveš? – Ne, nikoga. Ah, kad bi telefon zazvonio. Kada bi neko nazvao i ponovo me povezao sa čovečanstvom! Neka je i Maglašan. Želeo bih da sam što dalje od ove zaleđene zvezde« (prema: Meister, Meise, Neudert, 2009, str. 8).

Ova priča iz devedesetih godina prošlog veka govori da diskusija o mestu mobilnog telefona u socijalnom kontekstu u suštini ne predstavlja novi fenomen, već ima svog prethodnika u prvobitnom (klasičnom) telefonu. Prikazana scena pokazuje da telefon funkcionalno simbolizuje čovekovo mesto u društvu čime se iskazuje značaj društvenog statusa pojedinca unutar jedne grupe. Istovremeno telefon predstavlja i komunikativno pozicioniranje mladih u društvenom prostoru. U sociološkim studijama koje prate genezu telefona može se naći pregled istorije ovog medija, duge preko 100 godina, i u njima se, između ostalog obrađuju teme poput ikonografije telefona u likovnim umetnostima ili značaj telefona na filmu. U mnogim filmovima poput »Rear Window« (1954) ili »Paris-London« (1984) telefon definiše situacije, pojačava intimnost i obeležava stvaranje veza (prema: Meister, Meise, Neudert, 2009, str. 11).

Generalno, »obični« telefon je najpre pomagao mladima da kontaktiraju svoje društvo kao i da razviju kontakte van kućnog okruženja i geografske oblasti u kojoj žive. Mobilni telefon još snažnije naglašava ovu mogućnost. Ovde se ne radi samo

o ličnoj dostupnosti bilo gde i bilo kad, već i o novim, potpuno različitim načinima komunikacije koje nudi mobilna telefonija, a koji podležu različitim pravilima i normama. Iako su i ranije postojali pametni telefoni (Symbian, Windows Mobile, BlackBerry ...) korisnici su ih koristili kao i »obične« telefone, komunikacija posredstvom poziva i SMS poruke, i zanemarivali njihove »pametne funkcije«. Pojavom iOS i Android platformi, najpopularnijih mobilnih platformi, mobilna komunikacija dobija brojne nove opcije. Mnoge aplikacije i funkcije, koje su se realizovale samo putem personalnih računara, postale su dostupne i u pokretu – korišćenje društvenih mreža, razmena trenutnih poruka (instant messaging).

Pored mogućnosti da se nazovu prijatelji i rođaci, putem aplikacije za komunikaciju (messengers), može se poslati tekstualna poruka (SMS), slika (MMS) ili se mogu »skinuti« razne melodije. Isto tako je moguće surfovati internetom pomoću WAP opcija. Jedna ista poruka može se poslati na više ljudi. Preko Bluetooth-a ili Infrared-a, brojevi telefona, melodije ili video snimci se mogu razmenjivati između dva mobilna, mobilnog i Notebook-a ili kompjutera. Mobilni obuhvata među mladima popularne aplikacije poput Youtuba, društvenih mreža. Obogaćen i nekim isključivim mobilnim platformama, koje i ne mogu da se koriste na personalnom računaru (npr Instagram, WhatsApp), mobilni počinje i da zamenjuje računar.

Mobilni je napredovao od svojih prvobitnih funkcija u »društvenog telohranitelja«. Pre svega žene su koristile mobilni da bi u izvesnim situacijama nazvale nekoga ili se pretvarale da zovu kako bi se zaštitile, kada ne žele da razgovaraju sa nepoželjnim prisutnim osobama. Poverenje u mobilni telefon ide jedan korak dalje kada se u situaciji koja je subjektivno ocenjena kao opasna, polažu nade u telefonski poziv, odnosno auditivnog svedoka koji može da spreči nasilni čin. Upravo je ovo često bio razlog što roditelji svom detetu kupuju mobilni telefon sa argumentom da će im mobilni pomoći u hitnim slučajevima, fiktivnim opasnim situacijama. Osećaj sigurnosti koji se često povezuje sa mobilnim postao je i problem, jer mladi navode da ih roditelji stalno mogu nadzirati preko mobilnog telefona. Isto tako partner/partnerka može zloupotrebiti mobilni i kontrolisati liste poziva i inbox.

Ovi stavovi su naročito evidentni pred raznolikim opcijama oblikovanja identiteta i rada na identitetu, koje omogućava mobilni. Posedovanje ove naprave predstavljalo je važnu prekretnicu u životu mladih, a mladima su tako zajednički određeni osnovno razumevanje medija i uticaji medija na svakodnevni život. Ove zajednice su bitna osnova za građenje identiteta, za interakciju mladih sa vršnjacima. U tom smislu, mladi koji nemaju mobilni, nisu mogli negovati odnose niti doživeti emocionalnu povezanost vlasnika mobilnih telefona.

Stran im je bio osećaj da uvek mogu da se razmene sa nekim, da zajedno podele i prožive svaku sitnicu mladalačkog života. Baš nedostatak ovakvih momenata mogao je doprineti, da se ovi mladi osećaju izopštenim – i samim tim društveno nezaštićenim. Mobilni telefon bio je temelj uspostavljanja veze sa vršnjacima zasnovane na poverenju, zajedničkom planiranju aktivnosti vezanih za slobodno vreme i konzumaciju. Mobilni je pojačavao prijateljske veze, a škola je bila prostor komunikacije i večernjeg okupljanja mladih.

Veze i odnosi koje mladi uspostavljaju putem telefona u međuvremenu su se promenile. O vezama koje danas postoje između mladih i telefona govori sledeći tekst:

»Prvi sunčevi zraci stidljivo proviruju kroz šalukatre – podsećaju me da je počeo raspust, veliki letnji raspust! Sa smeškom na usnama, ustajem iz kreveta ... Slaviša je već u punoj 'ratnoj opremi'... stižem ... istrčavam na ulicu. Nekoliko godina kasnije, slična atmosfera: Sunce stidljivo namiguje ... raspust je ... ali nešto je drugačije, nešto nedostaje. Tek povremeno čuju se glasovi – glas majke koja grli nestašno dete, glas komšije, glas nekog nepoznatog muškarca širi se ulicom ... Dva dečaka hodaju putem. Zamišljeni su i 'dislocirani' – tu su (postoje i šetaju), a i nisu tu. Gledaju u svoje mobilne telefone i smeškaju im se« (Starčević, 2015, str. 247).

Fenomen detinjstva koji je prožet uticajima pametnog telefona i interneta istražila je i opisala američki psiholog Tvengi u knjizi Internet generacija, dezorijentisanost dece u digitalnom dobu (Tvengi, 2018). Autorka iznosi rezultate dugogodišnjih prae-nja američke generacije mladih i promene nastale pod uticajima »pametnih« telefona koje se reflektuju u svim segmentima života mladih - aj-generacije - od društvenih i emotivnih odnosa do mentalnog zdravlja. Današnja, aj generacija ili iGen mladih, u život je ušla sa smart telefonom »što je ogromna promena sa dalekosežnim posledicama« (Tvengi, 2018, str. 14). To su tinejdžeri koji sporije odrastaju, dezorijentisani su, nesiguri, usamljeni, nesrećni, skloni depresiji, stidu, strepnji, samopovređivanju, samoubistvu, fizički bezbedniji i mentalno ranjiviji u odnosu na sve dosada poznate generacije mladih.

1.2. Pregled empirijskih studija sa fokusom na mobilni telefon

Kako se tradicionalni telefon i mobilni uređaj mnogo razlikuju, tako se promenio i njihov društveni značaj. Danas se sukobljavaju brojne empirijske studije i razmatranja, koje se bave implikacijama novog medija, koji omogućava opštenje s društvom nevezano za prostor. Istraživači su jedinstveni samo u tome da je mobilni telefon danas uobičajen u životu mladih i da je jedan od omiljenih medija mladih između 12 i 20 godina (Meister, Meise, Neudert, 2009; JIM-Studie, 2008; Tapscott, 2009). Mobilnu komunikaciju ne sputava ni vreme ni mesto, u pogledu kontaktiranja jedva da postoje ograničenja. I mladi i odrasli mogu negovati i graditi kontakte u svako vreme na svakom mestu, bilo SMS-om, bilo telefonskim pozivom, bilo običnim cimanjem da bi poziv ostao zabeležen u listi poziva i da bi se videlo da je neko pokušao da ostane u kontaktu. Koliko je ovaj vid komunikacije bitan omladini pokazuju najrazličitije studije (Meister, Meise in Neudert, 2009; JIM-Studie, 2008; Andevski in Ivković, 2011; Andevski, Vidaković, M. in Vidaković, D., 2015; Arsenijević in Andevski, 2015).

Mladima mobilni telefoni nude brojne mogućnosti za sinhronu i asinhronu komunikaciju i interakciju sa drugim tinejdžerima, rođacima i poznanicima. Evoluirao je u instrument za koordinaciju i organizaciju svakodnevice, na šta ukazuju opcije za buđenje, planiranje obaveza pomoću integrisanog kalendara, fotografisanje, mp-3-plejer i komponovanje muzike. Što se tiče novih dimenzija i funkcija, zbog telefona se proširuju načini komunikacije, a društvene veze se restrukturiraju. To bi moglo ići

toliko daleko, da bi mogla nastati pravila, kao npr. u kojoj formi, kada i kome se sme poslati SMS.

U daljem tekstu, predstavimo rezultate istraživanja koje prati koliko je mobilni telefon prisutan u svakodnevnom životu mladih, odnosno na koje sve načine mladi u Srbiji upotrebljavaju mobilne telefone.

2. Rezultati istraživanja na teritoriji Republike Srbije

Predmet istraživanja koga ovde predstavljamo odnosi se na upotrubu informacionih tehnologija kod mladih u Srbiji sa fokusom na mobilni telefon. Cilj istraživanja je da definišemo neka obeležja po kojima su mladi u Srbiji specifični u korišćenju mobilnih telefona, da utvrdimo kakve su njihove navike, karakteristike, trendovi u korišćenju mobilnih uređaja i aplikacija. Hipoteza koju smo istraživanjem testirali je da se u korišćenju mobilnih uređaja mladi u Srbiji ne razlikuju značajnije od mladih u ostalim zemaljama u okruženju.

Istraživanje smo realizovali na teritoriji Republike Srbije, sa fokusom na populaciju studenata viših škola i fakulteta, tokom novembra 2018. godine i uzorak je sadržao 745 ispitanika. Glavna istraživačka metoda je survey-metoda prikupljanja podataka na terenu. Dobijeni podaci obrađivani su analitičkim, interpretativnim pristupom kao i statističkom obradom podataka (IBM SPSS Statistics). Za istraživanje je korišćena anketa napravljena za ove potrebe sa 25 pitanja na koja su ispitanici odgovarali zaokruživanjem jednog ili više ponuđenih odgovora.

Rezultati istraživanja pokazali su da ispitanici najviše koriste Android operativni sistem na svom mobilnom telefonu (75 %), iOS (15 %) i Windows (10 %). Samo dva ispitanika su rekla da koriste fabrički operativni sistem. Ovi rezultati govore da gotovo svi ispitanici studenti koriste pametne telefone. Na svojim mobilnim telefonima ispitanici imaju instalirane sledeće aplikacije: Facebook (88 %), Viber (82 %), Messenger (77 %), Instagram (75 %), WhatsApp (69 %), Skype (49 %), Hangouts (46 %), Twitter (30 %), Snapchat (30 %). Za komunikaciju ispitanici najčešće koriste: Messenger (50 %), Viber (48 %), WhatsApp (33 %), Snapchat (30 %), Skype (10 %). Omiljene aplikacije za komunikaciju ispitanicima su Viber, Whatsapp, a najkorišćenija Messenger, omiljena društvena mreža je Facebook (78 %) koga snažno prati Instagram (75 %). Najveći broj ispitanika (88 %) društvenim mrežama pristupa putem telefona, ostali putem računara. Samo 4 ispitanika je odgovorilo da ne poseduje nalog na društvenim mrežama. Najveći broj ispitanika registruju se u aplikaciji putem korisničkog imena i lozinke, a manji broj koristi telefonski broj i SMS verifikaciju (88 % prema 12 %), a na ovakav izbor aplikacije ispitanici su se odlučili najpre na osnovu kvaliteta, funkcionalnosti i osobina aplikacije, a odmah potom i zbog toga što iste aplikacije koriste i njihovi prijatelji (58 % prema 40 %). Neke druge osobine aplikacije ovde nemaju veliku ulogu (2 %).

Zanimljiv podatak je da ispitanici vrlo visoko rangiraju izbor smajlija i stikera u aplikaciji i za 58 % ispitanika ovaj izbor smajlija i stikera je veoma bitan u aplikaciji.

Studenti društvenim mrežama najviše pristupaju preko telefona, ali ipak, većina ispitanika (65 %) smatra da je bitno da se aplikacija može koristiti na računaru pri čemu je ispitanicima bezbednost i privatnost najbitnija odlika aplikacije (96 %). Od aktivnosti koje ispitanici svakodnevno realizuju na svojim mobilnim telefonima, možemo izdvojiti svakodnevno slanje fotografija (55 %), svakodnevnu proveru e-maila putem telefona (62 %), dok je slanje putem glasovnih poruka, video poziva kao i slanje nekih fajlova (dokumenata) ređe zastupljeno kod ispitanika i pri tome, većina ispitanika internetu pristupa putem WiFi mreža.

Ako uporedimo dobijene rezultate našeg istraživanja sa sličnim istraživanjima Evropskih zemalja (koji izveštavaju da 52 % mladih između 6 - 13 godina kao i 95 % mladih od 12 - 19 godina poseduju mobilni telefon) zaključujemo da se mladi iz Srbije ne razlikuju mnogo od mladih u drugim evropskim zemljama u primeni mobilnih uređaja. Naši studenti više koriste Viber aplikaciju za razliku od svojih kolega. Gotovo svi ispitanici (98 %) koriste pametne telefone i imaju nalog na društvenim mrežama i po tome ne zaostaju za studentima drugih zemalja Evrope (Meister, Meise, Neudert, 2009; Arbeiter, 2009).

Ovde bismo ukazali i na istraživanja u kojima je mobilni telefon analiziran u funkciji medija koga mladi koriste u procesu *učenja*. Putem strukturisanog intervjua koji je sproveden među učenicima gimnazije, istraživači su postavili sebi *cilj* da ispituju da li se mobilni koristi u obrazovne svrhe, u procesu učenja, za koje predmete ih učenici koriste, da li se ovde mogu uočiti određene pravilnosti i koliko su učenici »svesni potencijala mobilnih telefona u digitalizaciji nastavnog procesa« (Radić - Bojanić in Ranisavljević, 2016, str. 288).

Nalazi istraživanja ukazuju da svi ispitanici učenici poseduju »pametne« mobilne telefone (smart phones) sa android ili iOS platformom. Istraživanje pokazuje da se ispitanici gimnazijalci intuitivno snalaze u upotrebi funkcija mobilnih telefona, ali i da su inventivni i kreativni u osmišljavanju načina i postupaka kojima bi na najrazličitije načine učili sadržaje iz raznih predmeta kako bi sebi olakšali proces učenja. Oni samoinicijativno pronalaze aplikacije koje su već osmišljene i napravljene za učenje ne samo učenicima nego i drugim populacijama. Učenici jasno razlikuju tipove aplikacija koje mogu koristiti za pojedine predmete (istorija, geografija, strani jezik, likovno, matematika). Istraživanje pokazuje da učenici mobilne telefone ne koriste na ujednačen i sistematski način, odnosno da nisu osvestili moguće potencijale za učenje, nego mobilne telefone doživljavaju kao puku digitalizaciju štampane verzije knjige (Radić - Bojanić in Ranisavljević, 2016, str. 292–297).

Učenici intuitivno, samostalno, spontano uče kako i za koji predmet da koriste određene aplikacije, međusobno dele informacije o tome i jedni drugima preporučuju razne aplikacije za različite predmete. Razlog ovome je što ni sami nastavnici nisu dovoljno obučeni u primeni savremene nastavne tehnologije, ni u mogućnosti korišćenja mobilnih telefona u procesu učenja. Škole ne daju institucionalnu podršku ovakvom vidu učenja, čime se stvara velik raskorak između digitalne generacije učenika i generacije nastavnika, digitalnih imigranata. Preporuka koja implicuje na temelju nalaza ovog istraživanja je u osavremenjivanju nastavnog procesa, oblikovanju i ciljanom

kreiranju aplikacija koje podržavaju procese učenja, čime bi se »mobilni telefoni sistematski uveli u učionicu na kontrolisan i svrsishodan način« (Radić - Bojanić in Ranisavljević, 2016, str. 298).

Nalazi ovog istraživanja slični su i nalazima u drugim zemljama koje takođe još nisu spoznale potencijale koje mobilni telefon ima u procesu učenja, pa su stoga i mogućnosti učenja putem mobilnih telefona, neiskorišćene (Confurius, 2009). Intencija je na potrebi negovanja istraživačkog rada i razvoja učenika, na jačanju njihove samostalnosti, autonomije, radoznalosti kako u individualnom učenju, tako i u učenju u paru i u grupi. Teži se mogućnosti kombinacije tradicionalne nastave i učenja putem mobilnog telefona kako bi se zadovoljile potrebe digitalne generacije da često menjaju materijale učenja i da preusmeravaju pažnju sa vizuelnog na auditivni medij učenja, npr. sa štampanog na digitalni izvor (Confurius, 2009).

3 »Happy Slapping« – rado(sno) udarati

Mobilni telefon je idealan za komunikaciju, za savlađivanje nesigurnih situacija u svakodnevnici, školi i predstavlja simbol povezanosti sa bliskim osobama (porodicom, prijateljima). Međutim, tehničke opcije mobilnog telefona dopuštaju, da mladi ovu komunikativnu i socijalnu dimenziju danas zloupotrebljavaju. Tako se mobilni telefon našao u fokusu javnosti izveštajima o Happy Slapping - u. Radi se o snimcima nasilja, pornografije koji se putem interneta prenose s jednog na drugi telefon. Prvi izveštaji o ovom fenomenu su došli 2004. godine iz Velike Britanije, mada je nejasno da li su ga stvorili štampa ili mladi. Po pravilu, jedna grupa (često muška) će slučajno ili namerno, odabrati žrtvu koju će gurnuti, vređati, ponižavati, pretiti joj, udarati je ili seksualno zlostavljati. Sve se to pomoću mobilne kamere snima i dalje prenosi putem mobilnih telefona i objavljuje preko interneta. Devojke se skrivano snimaju u neprijatnim situacijama kao na primer u školskom wc-u, u kabini za presvlačenje ili se čak radi o pornografskim snimcima. Ponižavanje i povređivanje poznate osobe može se desiti bez ikakvog povoda ili kao posledica prethodnih međusobnih sukoba. Nekada se radi i o vrsti igre, pri čemu se inscenira jedan napad ili tuča, odnosno režira se jedno nasilno delo (Grimm in Rhein, 2014; Hilgers in Erbeldinger, 2008).

Motive za udaranje i ponižavanje drugih, za snimanje, dokumentovanje, prenošenje kao i posedovanje takvih snimaka mladi nalaze u jačanju i vrednovanju sopstvenog statusa, u socijalnom priznavanju kod prijatelja, ali i u sprečavanju mogućnosti da sami postanu žrtva ovakvih aktivnosti. Sa druge strane, žrtve poniženja i nasilja imaju traumatske posledice. Ako se događaj dokumentuje i stavi u promet ili objavi na internetu npr. na You Tube ili na forumu, onda je poniženje još jače. Pojavljuju se brojni svedoci, tako da se poniženje stalno ponavlja. Žrtva gubi moć kontrole, više nema uticaja na to ko će biti sledeći svedok ili gde će se i kada snimak ponovo razmeniti. Kada je materijal u prometu, mala je verovatnoća da će se ceo proces zaustaviti (Kasper in Streber, 2000; Andevski in Ivković, 2011).

Drugi aspekt ovih neželjenih manifestacija reflektuje se kroz svakodnevicu medijskih insceniranja - jer danas se sve medijski prezentuje ili dokumentuje, nezavisno od toga šta predstavlja: robu, usluge, ljude, događaje, politiku itd. Mladi su tako naučili da se medijski predstavljaju i insceniraju, odnosno da medijsko prikazivanje koriste za vlastitu korist. Pojava Happy Slapping-a tako je stekla veliku važnost u medijskim izveštavanjima, što je dovelo i do pitanja da li je ova pojava zaista jako rasprostranjena kod mladih ili je ovaj fenomen samo želja javnosti za senzacijom. Mediji su skloni negativnom izveštavanju o međusobnom ophođenju i ponašanju mladih pri čemu su pojedinačni slučajevi postavljeni u centar pažnje.

4 Pedagoške implikacije

Mobilni aparati i mediji nisu uzroci nasilja među mladima i zabranom korišćenja mobilnog telefona neće se smanjiti broj nasilnih dela. Ovde su neophodnije preventivne pedagoške mere rada sa mladima, njihovim motivima, kulturnim i socijalnim okruženjem, iskustvom. Nasilje u školi ne treba prevideti, zataškavati. Počinocima i žrtvama nasilja treba pomoći, odrasli treba da budu uz njih. U odnosu na pojavu virtualnog - Cyber mobinga, neophodno je razviti strategije pedagoškog delovanja u školi kroz participaciju i opštu školsku kulturu. U tom smislu neophodno je negovati odgovornost prema pravilima koja sa učenicima treba postaviti, a po kojima će se svi međusobno ophoditi. U suštini, radi se o smisljenoj prevenciji nasilja i izbegavanju neželjenih događaja. Negovanjem kulture uzajamnog poštovanja, poštovanja uzajamno obavezujućih načela kao npr. »Ne čini ništa što drugima škodi, niti rečima niti delima« – mogu se urediti i pravila ophođenja sa mobilnim telefonom, koji predstavlja deo jednog kućnog reda. Kao multimedijalni aparat, koga ima svaki učenik, mobilni može da postane i snažno kreativno sredstvo u procesu učenja. Mogu se pokazati filmovi, koji se kritički odnose prema nasilju, u kojima će se negovati »pozitivno samopredstavljanje« uz kreativne i maštovite ideje suprotne scenama nasilja, tuče, zlostavljanja ...

Često se čuje primedba kako deca i mladi imaju razvijene (tehničke) kompetencije i prednosti u odnosu na roditelje i nastavnike, što otežava ili sprečava medijsko-pedagoške aktivnosti odraslih. Ovde mogu pomoći informacije, materijali, pozitivni primeri iz prakse i sa projekata. Pre svega, ovde se može poći od isustva učenika i iskoristiti njihovo znanje (Know-how), uvažiti njihove sposobnosti, veštine, iskustvo koje su razvili u procesu međusobnog učenja, a koje može da se posreduje putem mobilnog uređaja. To bi istovremeno bilo i vrednovanje i priznanje učenicima, koje nastavnici često zaboravljaju. Ovome bi doprinela pozitivna atmosfera u školi, izgradnja škole kao zajednice u kojoj se uči, a ne kao hijerarhijske ustanove, fokusiranje na saradnju i napredovanje umesto konkurenciju i selekcije, nastavnici kao partneri i podrška u učenju, pedagoški kolegijum nastavnika kao tim podrške, predstavljaju najbolji otklon nasilju.

Među nastavnicima, učenicima i roditeljima, kao efikasno sredstvo delovanja pokazao se kodeks ponašanja, koji se zajedno uvek prerađuje i obnavlja i koji se potpi-

suje na početku nove školske godine. Ovo ne bi trebalo nikako da bude »naređenje odozgo«. U kodeks ponašanja uvodi se, da su mobilni telefoni i kamere isključeni za vreme nastave (ukoliko nisu potrebni u svrhe nastave), da se ne smeju, kao ni internet, koristiti u svrhe maltretiranja i nasilja, za šta su odgovorni upravni organi škole. Postojeća iskustva u školama koje su oblikovale ovakve zajedničke kodekse ponašanja, pokazuju da postoji visoka saglasnost kod učenika za ovakvim kodeksom ponašanja. Ovde se ističe i uloga uprave škole: oni snose odgovornost za sigurnost i dobrobit u školama i odgovorni su za razvoj škole bez nasilja.

U prevenciji nasilnih pojava u školi smatramo da su od izuzetne važnosti razgovori, stalna, redovna komunikacija onih koji poučavaju i onih koji uče. Kada učenici u jednoj primerenoj proceduri, proceduri koju nastavnici poštuju, imaju mogućnost da daju povratnu informaciju svojim učiteljima o tome koliko je njihova nastava zanimljiva i razumljiva, da li se osećaju pravedno ocenjenim, koje predloge za promene i poboljšanja smatraju bitnim smanjuje se potreba za vređanjem, potkazivanjem i osvetom (Kasper in Streber, 2000; Hilgers in Erbeltinger, 2008). Ako preventivne mere ostanu bez efekata, shodno težini napada, u školi postoje različite mogućnosti delanja. Spektar ide od »razgovora u četiri oka« (koji u najvećem broju slučajeva uspe da okonča mobing), preko određenih pedagoških mera, čak do kažnjavanja. Preporučuje se svakako, da se ostane »hladne glave«, da se bude aktivan i da se ni u kom slučaju ne preuzima uloga žrtve. Od pomoći je sakupljanje saveta i podrške od kolega, nadređenih, pa čak i advokata. Ukoliko na internetu izlaze profili puni mržnje, slike i video snimci se postavljaju bez saglasnosti, treba se povezati sa administratorom sajta, javiti mu da izbriše uvredljive sadržaje koji ugrožavaju lična prava, a uprava škole treba da pruži podršku u okviru zaštite.

5 Zaključak

Mobilni telefon nije samo sprava koja omogućava i podržava komunikaciju i statusni simbol mladih. Duboko je uticao na društvene odnose kao i na emocionalni život mladih. Na nivou društvenih odnosa povezanih sa mobilnim, deluju procesi društvene inkluzije i ekskluzije. Mobilni dozvoljava jednostavno, brzo i direktno negovanje kontakta, tako da mladi mogu obratiti pažnju i na one kontakte koje inače ne bi tako često održavali (bake i dede, udaljeni rođaci i poznanici). Forma komunikacije se može izabrati i primeniti prema situaciji i kompetentnosti korisnika, što mladima donosi više slobode u izražavanju. Na nivou subjektivnog emocionalnog i psihičkog života ističe se značaj osećaja bezbednosti, a zbog stalne mogućnosti za razmenu i pozivanje, mladi se mogu osećati sigurnijim. Iako mogućnost povezivanja jedne tehničke sprave sa drugom pretpostavlja i komunikativnu i emocionalnu vezu korisnika, svedoci smo sve češćih zloupotreba i snimanja nasilnih scena putem mobilnih telefona, dokumentovanja i snimanja scena udaranja i ponižavanja drugih.

Snaženje medijskih kompetencija putem refleksije značaja medija u društvu, najpre refleksije i funkcije koju savremeni tehnički uređaji imaju u vlastitom živo-

tu, jačanje pojedinačnog, ličnog ophođenja sa medijima je važno polje pedagoškog delovanja. Negovanjem aktivnog i kreativnog ophođenja i ponašanja u kontaktu sa savremenim tehničkim uređajima, multimedijalni aparati kao što su i »pametni« telefoni, koje gotovo svi mladi poseduju, mogu postati snažno polje učenja, pozitivnog samoispoljavanja, razvijanja vlastitog logosa, kreativnih i maštovitih ideja, kojima je svet mladih obilato ispunjen.

Milica Andevski, PhD, Branislav Banić, PhD

Mobile Phone in Everyday Life of Young People in the Republic of Serbia

A mobile phone is only one of the many types of mobile devices going through continuous, rapidly developing and innovative technological changes, conditioned by the development of technology of communication, computers and the internet in general. Although they look similar, mobile devices are not the same as mobile phones. Mobile devices include: "ordinary" mobile phones with factory software (the so called feature phones) with or without the ability to use a SIM card and access to a mobile network, mp3 players, smartwatches, portable game consoles, etc. In this paper we deal with mobile devices nowadays called "the smart"- smartphones, ipads - that have taken the lead in the global market (GSMA 2016, 2015) and have installations and communications through mobile applications.

In general, the "ordinary" phone first helped young people to contact their friends as well as to develop contacts outside the home environment and the geographic area they live in. The mobile phone even more strongly emphasizes this feature. With the emergence of the iOS and Android platforms, the most popular mobile platforms, mobile communication gets numerous new options. Many applications and features that were realized solely through personal computers became available on the move - the use of social networks, the exchange of instant messages. Enriched with some exclusive mobile platforms that cannot be used on a personal computer (e.g. Instagram, WhatsApp), the mobile phone begins to replace the computer.

As the traditional phone and mobile device greatly differ, their social significance has changed. Today, many empirical studies and considerations are conflicting with the implications of the new medium, which allows a dialogue with a non-space related society. Researchers are unique only in the fact that the mobile phone is now commonplace in the lives of young people and is one of the favorite media of young people aged between 12 and 20 (Meister, Meise and Neudert, 2009; JIM-Studie, 2008; Tapscott, 2009). Mobile communication is not stopped by time or place and, in terms of contact, there are hardly any restrictions. How important this type of communication is to young people is shown by the most diverse studies (Meister, Meise and

Neudert, 2009; JIM-Studie, 2008; Andevski in Ivković, 2011; Andevski, Vidaković, M. and Vidaković, D., 2015).

Mobile phones offer numerous opportunities to young people for synchronous and asynchronous communication and interaction with other teenagers, relatives and acquaintances. They have evolved into an instrument for the coordination and organization of everyday life, as indicated by options for awakening, planning of obligations using an integrated calendar; taking photos, mp3 player and music compilation, the phone expands the ways of communication, and social connections are restructured. It could go so far, that rules could be created, such as, for example, in which form, when and to whom SMS can be sent.

In the text below, we will present the results of the research that follows how mobile phone is rooted in everyday life of young people, that is, all the ways in which young people in Serbia use mobile phones.

The subject of the research presented here refers to the use of information technologies by young people in Serbia with the focus on the mobile phone. The aim of the research is to define some of the features that young people in Serbia are specific in using mobile phones, to determine what their habits, characteristics, trends in using mobile devices and applications are. The hypothesis we tested with the research is that in the use of mobile devices, young people in Serbia do not differ significantly from young people in other countries in the region.

We conducted the research on the territory of the Republic of Serbia, with a focus on the population of students of colleges and faculties, during November 2018 and the sample contained 745 respondents. The main research method was the survey-method of data collection in the field. The obtained data were processed by analytical, interpretive approach and statistical data processing (IBM SPSS Statistics). A survey was conducted for this purpose with 25 questions that the respondents answered by circling one or multiple answers.

The results of the survey showed that respondents mostly use the Android operating system on their mobile phone (75%), iOS (15%) and Windows (10%). Only two respondents said they were using the factory operating system. These results indicate that almost all students surveyed use smartphones. On their mobile phones, respondents have the following applications: Facebook (88%), Viber (82%), Messenger (77%), Instagram (75%), WhatsApp (69%), Skype (49%), Hangouts (46%), Twitter (30%), and Snapchat (30%). For communication, the respondents most often use: Messenger (50%), Viber (48%), WhatsApp (33%), Snapchat (30%), Skype (10%). Favorite applications for communicating for respondents are Viber, WhatsApp, and the most used is Messenger, the favorite social network is Facebook (78%), closely followed by Instagram (75%). The largest number of respondents (88%) access social networks over the phone, the rest with the computer. Only 4 respondents answered that they do not have an account on social networks. The majority of respondents are registered in the application using a username and password, while the smaller number uses the phone number and SMS verification (respectively 88% and 12%), and in this choice of applications the respondents opted first based on the quality, functionality

and features of the application, followed by the same applications being used by their friends (respectively, 58% and 40%). Some other application features here do not play a significant role (2%). Interestingly, respondents highly rank the choice of emojis and stickers in the application, and for 58% of respondents the selection of emojis and stickers is very important in the application. Students mostly access social media over the phone, but most respondents (65%) think that it is important that the application can be used on the computer, where the most important feature of the application is security and privacy (96%). From the activities that respondents daily realize on their mobile phones, we can distinguish the daily sending of photos (55%), daily checking of e-mail by telephone (62%), while sending via voice messages, video calls and sending of some files (documents) is more rarely present in the respondents, and most of the respondents accesses the internet via WiFi networks.

If we compare the obtained results of our research with similar surveys of the European countries (which report that 52% of young people between 6-13 years of age and 95% of young people aged 12-19 have a mobile phone) we can conclude that young people from Serbia do not differ much from youth in other European countries in the application of mobile devices. Our students use the Viber application more than their colleagues. Almost all respondents (98%) use smartphones and have an account on social networks and therefore do not lag behind students from other European countries (Meister; Meise and Neudert, 2009; Arbeiter, 2009).

Here we would point out the research in which the mobile phone is analyzed in the function of the media used by young people in the learning process. Through a structured interview conducted among grammar school students, researchers have set themselves the goal of examining whether mobile is used for educational purposes, in the learning process, for which subjects the students use them for, whether certain regularities can be detected here and how students are aware of the potentials of mobile phones in digitization of the teaching process (Radić - Bojanić and Ranisavljević, 2016, p. 288). The research findings suggest that all students studying have smartphones with an Android or iOS platform.

The research shows that the tested grammar school students are intuitively managing the use of mobile phone functions, but also that they are inventive and creative in designing ways and procedures in which they will learn different subjects in a variety of ways in order to ease the learning process. They self-initiatively find applications that are already designed and made for learning not only by students but also by other population. Students clearly distinguish types of applications that can be used for individual subjects (history, geography, foreign language, art, mathematics). The survey shows that students do not use mobile phones in a uniform and systematic manner, that is, they have not become aware of the learning potential, but are experiencing mobile phones as a mere digitization of the printed version of the book (Radić - Bojanić, Ranisavljević, 2016, pp. 292–297).

A mobile phone is not just a device that allows and supports communication and status symbols of young people. It has deeply influenced social relations as well as the emotional life of young people. At the level of social relations related to the mobile

phone, the processes of social inclusion and exclusion are acting. The mobile phone allows simple, fast and direct fostering of the contacts, so that young people can pay attention to those contacts that they would otherwise not often maintain, and the form of communication can be chosen and applied according to the situation and competence of the user, which gives young people more freedom of expression. At the level of subjective emotional and mental life, the significance of the sense of security is emphasized, and because of the constant possibilities for sharing and calling, young people can feel safer. Although the ability to connect one technical device to another assumes both the communicative and emotional connection of users, we are witnessing more frequent abuse and shooting of violent scenes with mobile phones, documenting and shooting scenes of striking and humiliating others.

Strengthening media competencies through the reflection of the media importance in society, first of all the reflections and functions that modern technical devices have in their own life, the strengthening of individual, personal dealing with the media is an important field of pedagogical activity. Fostering active and creative behavior with modern technical devices, multimedia devices such as the smartphone almost all young people have, can be a strong field of learning, positive self-expression, the development of one's own logos, creative and imaginative ideas that the world of youth is abundantly filled with.

LITERATURA

1. Andevski, M. and Ivković, B. (2011). Mobilni telefoni u školama. V: Ekologija, sport, fizička aktivnosti i zdravlje mladih. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu.
2. Andevski, M., Vidaković, M. and Vidaković, D. (2015). Upravljanje rizikom i opasnostina na Internetu. V: Synthesis, Book of Proceedings, International Scientific Conference of IT Business-Related Research. Beograd, str. 32–37.
3. Arbeiter, U. (2009). Happy Slapping, Gefilmte Gewalt – ein weitverbreitetes Phänomen? Schulmanagement, 6, str. 8–10.
4. Arsenijević, J. and Andevski, M. (2015). Mreže medijske stvarnosti. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače »Mihailo Palov«; Novi Sad: Filozofski fakultet.
5. Cately, Y. M. (2015). Engineering students' mobile technology preferences-towards eclecticizm in forein language teaching. Rething education byleveranging the elearning pillar of the digital agenda for Europe, 1, pp. 113–120.
6. Confurius, M. (2009). Handys in Schule und Unterricht. Die rechtlichen Grundlagen. Schulmanagement, 6, str. 11–13.
7. Grimm, P. and Rhein, S. (2014). Handreichung zur Problematik von gewalthaltigen und pornografischen Videoclips auf Mobiltelefonen von Jugendlichen. Pridobljeno s svetovnega spleta: http://www.jugendschutz-niedersachsen.de/Importe/pdf/pornografie_gewakt_auf_handys.pdf.
8. GSMA – The Mobile Economy 2016.
9. GSMA – The Mobile Economy Europe 2015.
10. Hilgers, J. and Erbedinger, P. (2008). Gewalt auf dem Handy-Display. Lebenswelten und Motive von sogenannten »Happy Slappern«. Schulmanagement, 1, str. 10–14.
11. JIM-Studie (2008). Medienpädagogischer Forschungsverbund Südwest: Jugend, Information, (Multi-)Media. Basisuntersuchung zum Medienumgang, 12, št. 19.
12. Kasper, H. and Streber, P. (2000). Sündenböcke. Wege aus dem täglichen Elend des Schülermobbings.

13. Meister, M. D., Meise, B. and Neudert, S. (2009). Das Handy als Technologie sozialer Rauman eignung Jugendlicher, Empirische Befunde zum Medienhandeln Jugendlicher. V: Tully, C. (2009). (Hrsg.) Multilokalität und Vernetzung. Beitrage zur technikbasierten Gestaltung jugendlicher Sozialräume. Weinheim und München, Juventa: Verlag.
14. Radić - Bojanić, B. and Ranisavljević, B. (2016). Učenje pomoću mobilnih telefona u srednjoj školi. V: Digitalne medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene. Novi Sad: Odsek za medijske studije, Filozofski fakultet, str. 288–300.
15. Starčević, N. (2015). Maturacija u digitalnom okruženju – tinejdžeri kao digitalni naivci. V: Digitalne medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene. Novi Sad: Odsek za medijske studije, Filozofski fakultet, str. 247–256.
16. Tapscott, D. (2009). Growing up digital. New York: Mc Graw Hil.
17. Tvengi, Dž. (2018). Internet generacija. Dezorijentisanost dece u digitalnom dobu. Novi Sad: Psihopolis institut.

Dr. Milica Andevski, redna profesorica na Univerzitetu u Novom Sadu, Filozofski fakultet.

E-naslov: andevski@ff.uns.ac.rs

Dr. Branislav Banić, docent na Univerzitetu Singidunum, Fakultet za fizičku kulturu i menadžment u sportu Beograd.

E-naslov: banicjudo@g mail.com